

неї права володіння та користування на будівлю і споруду, які розташовані на орендованій земельній ділянці.

У зв'язку з прийняттям Указу Президента України «Про невідкладні заходи по прискоренню реформування аграрного сектора економіки» [10], який регулює перетворення колективної власності у приватну, питання про зміст права забудови стає актуальним.

Ст.272 Цивільного кодексу Російської Федерації встановлює, що з припиненням права користування земельною ділянкою доля нерухомості вирішується угодою сторін.

При відсутності або недосягненні угоди наслідки припинення права користування земельною ділянкою встановлюються судом за вимогою власника земельної ділянки або нерухомості. Власник земельної ділянки має право вимагати, щоб власник споруд знілів її від них та привів ділянку у початковий стан.

Коли вартість будівель, споруд перевищує вартість ділянки, суд може визнати право власника нерухомості на придбання у власність земельної ділянки, а також встановити умови користування земельною ділянкою власником нерухомості на новий термін.

У період експлуатації будівель можливе їх руйнування внаслідок пожеж або стихійного лиха. За орендарем зберігається право користування ділянкою, якщо він протягом 3-х років приступить до їх відновлення (Земельний кодекс, ст.41).

За оренду землі вноситься орендна плата. Вона може встановлюватися в таких формах: грошовій, натуральній (за визначеною кількістю або частиною продукції, яку отримано з орендованої земельної ділянки), надання послуг орендодавцю.

Сторони можуть передбачити в угоді поєднання зазначених форм або встановити інші форми плати. Орендна плата за земельні ділянки, які знаходяться в державній або комунальній власності, встановлюється виключно в грошовій формі.

Список літератури: 1. Закон «Про оренду землі» від 25.04.1997. 2. Закон «Про оренду землі» 1998. 3. Гражданское право. Т.3. М., 1998. 4. Бастя Ю.А. Некоторые существенные особенности аренды государственного имущества // Сов. гос. и право №5. 1990. 5. Рязанова Ф.М. Правовая концепция аренды в практике АПК // Сов. гос. и право №300. 1989. 6. Шульга М.В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. Х., 1998г. 7. Гражданское право. М., 1944. 8. Указ ВР СРСР «Про право громадян на купівлю та будівництво індивідуальних будинків» // ВВР/СРСР №9. 1949. 9. Иоффе О.С., Мусин В.А. Основы Римских Гражданских прав. Л., 1974. 10. Указ Президента України «Про невідкладні заходи по прискоренню реформування аграрного сектора економіки» від 08.12.1999 // Урядовий кур'єр. №40. 1999.

Надійшла до редакції 14.02.02

А.В. Прокопенко

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРАВОВІДНОСИН, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПРОЦЕДУРОЮ БАНКРУТСТВА

У період переходу до ринкової економіки та підприємницької діяльності почали застосовуватися правові норми, спрямовані на охорону економічних інтересів господарюючих суб'єктів від неспроможних юридичних осіб, що не

виконують прийняті на себе зобов'язання. Таку роль, зокрема, виконує Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 р. (в редакції Закону України №784–XIV, що набув чинності з 01.01.2000 р., далі – Закон) [1]. Він створив насамперед правову основу для надійного захисту майнових прав кредиторів, передбачивши детальну регламентацію судових процедур, які застосовуються щодо боржника: розпорядження його майном; мирова угода; санація (відновлення платоспроможності) боржника; ліквідація банкрута.

Між тим, аналіз причин, що призводять до банкрутства суб'єктів підприємницької діяльності за сучасних умов, свідчить про значний вплив суб'єктивного фактора при банкрутстві, у тому числі зловживань посадових осіб і умисного банкрутства. Тому реалізація та додержання вимог законодавства про банкрутство багато в чому залежить і від ефективності діяльності правоохоронних органів, від їх високопрофесійних і кваліфікованих рішень, досконалого знання діючого законодавства і насамперед законодавства про неспроможність, а також пов'язаного з ним фінансового, податкового, приватизаційного законодавства тощо.

А з огляду на те, що завлянням правосуддя у справах про злочини, пов'язані з банкрутством, є не тільки покарання винних у злочині, але й відшкодування заподіяних ними збитків, то виникає питання про своєчасність дій правоохоронних органів. Зовнішнім проявом нормального функціонування діючого суб'єкта підприємницької діяльності є його здатність вчасно, цілком і безперешкодно здійснювати платежі за своїми обов'язками. Навпаки, постійні затримки з платежами або навіть відмова від виконання своїх обов'язків повинні бути достатньою підставою для уваги до такого суб'єкта з боку правоохоронних органів, тому що з часом можливостей для захисту майнових прав або відшкодування збитків кредиторів, інвесторів, працівників такого суб'єкта підприємництва буде значно менше. Не слід очікувати арбітражної процедури банкрутства – це тривалий цивільно-правовий процес, і стосується він юридичної особи, її здатності розпоряджатися майном, а предметом пильної уваги правоохоронних органів повинні стати дії фізичних осіб – засновників суб'єкта підприємницької діяльності; власників суб'єкта підприємницької діяльності або посадових осіб суб'єкта підприємницької діяльності.

Відповідно до ст.1 Закону, банкрутство – це перш за все цивільно-правова категорія і карного покарання за нього не передбачено. Але банкрутство може бути результатом злочину, наприклад, розкрадання, зловживання, що можуть відбуватися у сфері підприємницької діяльності. Тому і необхідно розрізняти поняття «банкрутство» у цивільно-правовому і кримінально-правовому розумінні, а для цього треба насамперед визначитися з поняттями «банкрутство» і «неплатоспроможність».

Неплатоспроможність – це неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі по заробітній платі, а також виконати зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності (ст.1 Закону).

Там же зазначено, що *банкрутство* – це визнана арбітражним судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Отже, банкрутство в господарському праві – це визнана господарським судом неспроможність боржника, тобто це є юридичним фактом, що встановлюється судом. А в кримінально-правовому розумінні банкрутство – це стійка фінансова неспроможність господарюючого суб'єкта незалежно від того, встановлено чи ні цей факт у порядку, передбаченому законодавством.

Далі, згідно з ч.2 ст.6 Закону, справа про банкрутство порушується господарським судом, якщо безспірні (*безспірними є такі вимоги кредиторів, які визнані боржником, інші вимоги, підтверджені виконавчими документами чи розрахунковими документами, за якими відповідно до законодавства здійснюється списання коштів з рахунків боржника*) вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно складають не менше 300 мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого дня їх погашення строку.

Кредиторами, які володіють правом на звернення до арбітражного суду із заявою про порушення справи про банкрутство, є юридичні або фізичні особи, які мають підтверджені документами вимоги щодо врегульованих цивільним законодавством грошових зобов'язань до боржника, щодо виплати заборгованості по заробітній платі працівникам боржника, а також органи державної податкової служби та інші державні органи, які здійснюють контроль за правильністю та своєчасністю сплачування податків і зборів.

Але обов'язково слід звернути увагу на те, що цивільно-правове поняття кредитора сферою виключно грошових зобов'язань не обмежується. Так, відповідно до ст.151 ЦК України, кредитором визнається особа, яка має право вимагати від боржника виконання його зобов'язань, а саме: передачі майна, виконання робіт, сплати грошей або утримання від певних дій.

У новому Кримінальному Кодексі України, що набув чинності 1 вересня 2001 р., відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством, передбачена чотирма статтями ст.218 КК («Фіктивне банкрутство»), ст.219 КК («Доведення до банкрутства»), ст.220 КК («Приховування стійкої фінансової неспроможності») і ст.221 КК («Незаконні дії у разі банкрутства чи в передбаченні банкрутства»).

Громадська небезпечність вищезазначених злочинів полягає в порушенні встановленого законодавством України порядку заняття підприємницькою діяльністю, заподіянні майнової шкоди кредиторам, державі, іншим особам. Посягаючи на інтереси кредиторів, працівників суб'єктів підприємництва, пов'язані з банкрутством злочини підривають економічну стабільність у державі, позбавляють економіку важливого фінансового джерела – кредитів та інвестицій тощо.

Об'єктом злочинів, передбачених ст.ст.218, 219, 220, 221 КК України, є встановлена законодавством процедура банкрутства, покликана відновити плато-

спроможність суб'єкта підприємницької діяльності, а також всебічно захистити майнові інтереси кредиторів.

Розглянемо детальніше деякі дії засновників, власників и також службових осіб суб'єктів господарської діяльності, і громадян-суб'єктів підприємницької діяльності, що передують або мають місце під час процедури банкрутства, і підпадають під дію ряду норм кримінального законодавства України, а також складають злочинів:

Фіктивне банкрутство (ст.218 КК України). Об'єктивна сторона злочину зводиться до активної поведінки винної особи, яка подає завідомо неправдиву заяву про фінансову неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати вимоги кредиторів і зобов'язання перед бюджетом. Інформація, яка міститься у заяві спеціального суб'єкта – засновника чи власника або уповноваженої посадової особи, яка виступає від імені суб'єкта підприємницької діяльності, не відповідає дійсності. Справжня платоспроможність юридичної особи відома, очевидна для винної особи, але вона навмисно зводить в оману кредитора або державу, прагнучи досягнути конкретної мети.

Так, рішення, яке приймає господарський суд щодо оголошення суб'єкта підприємництва банкрутом, ґрунтується на нездатності цього боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури. А стосовно фіктивного банкрутства – це завідомо неправдива заява про фінансову неспроможність виконати зобов'язання перед кредиторами, заява, зміст якої не відповідає реальному фінансовому стану господарюючого суб'єкта.

Через те, що склад злочину, передбачений ч.1 ст.218 КК України, за констатцією об'єктивної сторони є формальним, то достатньо того, що на момент оголошення неправдивої заяви про фінансову неспроможність боржника у останнього насправді були кошти, достатні для задоволення вимоги конкретного кредитора.

Закінченим злочин, передбачений ч.1 ст.218 КК, визнається з моменту завідомо неправдивого повідомлення про фінансову неспроможність юридичної особи.

Суб'єкт злочину, передбачений ч.1 ст.218 КК, – засновник або власник суб'єкта господарської діяльності, а також службова особа суб'єкта господарської діяльності або ж приватна особа, якщо вона виступає суб'єктом підприємницької діяльності.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Винний, усвідомлюючи, що підприємство (або він сам, якщо це, наприклад, приватний підприємець) має фінансову можливість виконати вимоги кредиторів і зобов'язання, що виникли перед бюджетом, приховує фактичне становище боржника (або своє власне у випадку приватного підприємця) і подає завідомо неправдиву заяву про наявну фінансову неспроможність.

Мотиви, якими можуть керуватись особи, скоюючи злочин, встановлюються шляхом тлумачення кримінального закону. До мотивів, які, не впливаючи на кваліфікацію, враховуються під час призначення покарання за фіктивне банкрутство, належать, наприклад: прагнення отримати відстрочку або роз-

строчку платежів, які необхідно сплатити кредиторам; бажання ухилитись від повернення боргу чи від сплати податків, добитись усунення конкурента, ліквідації чи реорганізації юридичної особи, придбати підприємство на пільгових умовах тощо.

Кваліфікуючою ознакою даного господарського злочину є заподіяння великої матеріальної шкоди кредиторів, тобто шкоди, якщо вона у п'ятеют і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Дведення до банкрутства (ст.219 КК України). Під суб'єктами господарської діяльності в даній статті КК України, відповідно до ст.2 Закону України від 07.02.1991 р. №698-ХІІ «Про підприємництво», необхідно розуміти громадян України або інших держав, а також юридичних осіб усіх форм власності, установлених Законом України «Про власність», які зареєструвалися у встановленому порядку як суб'єкти підприємництва.

Суспільна небезпечність злочину, відповідальність за який встановлена ст.219 КК України, полягає у заподіянні матеріальних збитків кредиторам і державі внаслідок неповернення кредитів, погашення боргів, ухилення від сплати податків, зміни права власності на майно підприємства тощо.

Умисні дії, які створюють або збільшують неплатоспроможність підприємства, – це фактично обман кредиторів, за рахунок коштів яких відбувається ліквідація недбалого боржника. Отримання винною особою майнової вигоди, як свідчить практика, найчастіше пов'язане з тим, що де які судові процедури банкрутства, наприклад такі як санація боржника та мирова угода, передбачають застосування за погодженням сторін відстрочки чи розстрочки платежів, або навіть прощення кредиторами всіх боргів або їх частини (ст.ст.18, 36 Закону).

Аналізуючи існуючу практику, можна сміливо стверджувати, що чи не найпоширенішою схемою ухилення від виконання своїх обов'язків боржником є створення на базі підприємства-боржника нового господарюючого суб'єкта, якому передаються все ліквідне майно, дебіторська зборгованість і трудові ресурси, а старе підприємство, за яким залишається основна сума боргу, – залишається не здатним його погасити, – і проводиться через процедуру банкрутства і ліквідації. Тому, на наш погляд, правоохоронним органам слід бути більш пильними до реорганізаційних процедур, що застосовуються до суб'єктів підприємницької діяльності, і насамперед це стосується поділу й виділення.

Оскільки до боржника за рішенням арбітражного суду, може бути застосована процедура санації, в межах якої боржникові надається фінансова допомога, злочин, передбачений ст.219 КК, може завдати матеріальної шкоди також інвесторам – фізичним та юридичним особам, які виявили бажання взяти участь у процедурі санації (ст.ст.17, 18 Закону).

Об'єктивна сторона аналізованого злочину характеризується активною поведінкою винної особи – вчиненням дій, які призводять до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарювання, і, як наслідок, до заподіяння істотної шкоди майновим інтересам кредиторів, а також і причинним зв'язком між вказаними діями та суспільно небезпечними наслідками. Діями, які створюють або збільшують фінансову неспроможність підприємства, викликають

його фактичну і заплановану самоліквідацію, є, зокрема: укладання явно невігідних, збиткових угод, тобто угод, які від самого початку розраховані на менший прибуток порівняно з витратами (наприклад, реалізація продукції підприємства за умисно заниженими цінами, придбання сировини й матеріалів за спеціально завищеними цінами, надання кредитів особам, які завідомо не збираються їх повертати); отримання великих партій товарів, за які підприємство завідомо не здатне розрахуватись; дострокове виконання кредиторських зобов'язань або переведення на себе зобов'язань, які не можуть бути виконані, у тому числі боргів інших підприємств; витрачання грошових коштів підприємства на потреби, які безпосередньо не пов'язані з його діяльністю, у тому числі їх привласнення або розтрата; переведення грошових коштів підприємства на рахунки інших господарюючих суб'єктів; умисна несвоєчасна сплата податків з метою застосування до підприємства фінансових санкцій; завідомо некомпетентне ведення справ.

Також як приклад можна навести ще одну схему умисного або штучного банкрутства, яка в сучасних умовах виглядає наступним чином: підприємство укладає з фіктивною або підставною юридичною особою завідомо збитковий контракт або контракт, у якому передбачені великі штрафні санкції, і який завідомо не може бути виконаний, а потім майбутній банкрут здійснює відчуження основної маси належного йому майна, після чого розпочинається провадження у справі про банкрутство.

Суб'єкт злочину, передбаченого ст.219 КК, спеціальний. Це – власник чи посадова особа суб'єкта підприємницької діяльності, з чого випливає, що громадянин-підприємець суб'єктом доведення до банкрутства не визнається.

Дуже вдало, на наш погляд, проаналізував проблематику правового становища суб'єктів цього злочину І.Бенедисюк: „...Відповідно до статті, яку розглядаємо, суб'єктами цього складу злочину можуть бути власники, а також посадові особи суб'єкта підприємницької діяльності. Оскільки Законом України «Про власність» встановлено три форми власності (приватну, колективну й державну), а кримінальна відповідальність має персональний характер, то відповідно до складу, який ми розглядаємо, під власником необхідно розуміти особу, що володіє суб'єктом підприємницької діяльності у формі приватної власності, або осіб, що володіють суб'єктом підприємництва у формі колективної власності. Водночас, як уже зазначалося, суб'єкт підприємницької діяльності може виступати в різних організаційно-правових формах. І якщо питання про власника підприємства, заснованого на підставі приватної власності, не викликає труднощів, то у разі притягнення до відповідальності власника суб'єкта підприємництва, заснованого на підставі колективної форми власності, винякатимуть певні труднощі. Крім того, відповідно до ст.7 Закону України «Про власність» створена власником юридична особа відповідає своїм майном тільки за своїми зобов'язаннями, а власник не відповідає за зобов'язаннями створених ним юридичних осіб. Таким чином, з одного боку, власник має змогу реально впливати на вибір і порядок здійснення діяльності створеної ним юридичної особи, а з іншого – не відповідає за її наслідки у разі заповідання суб'єктом підприємництва шкоди державним або громадським інтересам чи правам кредиторів. Таке становище й призвело до того, що в разі

банкрутства, у якому власник іноді буває зацікавлений (хоча б для того, щоб «поховати» там податкові зобов'язання), до банкрутства власник не мав жодного відношення, за винятком втрати вкладених коштів. Однак тепер, якщо до банкрутства призвели дії власника, його може бути притягнуто до кримінальної відповідальності...»[2, с.57].

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини. Особа усвідомлює, що своїми діями здатна викликати стійку фінансову неспроможність суб'єкта підприємництва, передбачає настання суцільно небезпечних наслідків у вигляді істотної шкоди охоронюваним інтересам (ч.1) або великої матеріальної шкоди (ч.2) і бажає настання таких наслідків або ставиться до їх настання байдуже.

На практиці про бажання досягти злочинного результату у вигляді банкрутства може свідчити: неодноразове вчинення певних дій, що призводять до ослаблення фінансової стабільності суб'єкта підприємництва, вчинення однорідних або різних, але погоджених дій декількома суб'єктами підприємництва, що перебувають між собою в господарських зв'язках або займаються аналогічною діяльністю, укладення угод, що вже на момент їх укладення були завідомо збитковими або економічно невиправданими тощо.

Об'язковою ознакою суб'єктивної сторони доведення до банкрутства є мотив – корисливі спонукання, інша особиста заінтересованість, прагнення задовольнити інтереси третіх осіб.

Кваліфікуючою ознакою доведення до банкрутства є заподіяння великої матеріальної шкоди.

Приховування стійкої фінансової неспроможності (ст.220 КК України). Об'єктивна сторона злочину, передбаченого вказаною статтею, виражається у приховуванні засновником, власником чи посадовою особою суб'єкта підприємницької діяльності стійкої фінансової неспроможності такого господарюючого суб'єкта.

Суть цього злочину полягає в тому, що особа (власник або посадова особа суб'єкта підприємницької діяльності) шляхом подання недостовірних відомостей вводить в оману кредитора, внаслідок чого останній скоює певні дії на користь боржника (наприклад, надає кредит або відстрочку сплати боргу) чи утримується від вчинення дій (наприклад, від подання позову до арбітражного суду), сподіваючись на те, що боржник згодом виконає зобов'язання. Однак боржник виявляється фінансово неспроможним, і кредитору завдаються великі матеріальні збитки.

За конструкцією об'єктивної сторони злочин, передбачений ст.220 КК, є матеріальним. Заподіяна кредиторів шкода визнається великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищує встановлений законодавством неоподаткований мінімум доходів громадян (примітка до ст.218 КК України).

Причини, що призвели до фінансової неспроможності, на кваліфікацію за вказаною статтею не впливають, але можуть бути враховані судом під час призначення покарання.

Для притягнення особи до кримінальної відповідальності за приховування фактичного банкрутства необхідно встановити, що вона, приховуючи неплатоспроможність підприємства, діяла активно – повідомляла кредиторів завідомо неправдиві дані щодо фінансового становища свого підприємства.

Як правило, виклада кредиторам заподіюється приховуванням неспроможності як фактичного стану підприємства, не зафіксованого у належній процесуальній формі, стану, який ще не став предметом арбітражного розгляду.

Суб'єкт цього злочину – спеціальний. Це фізична особа, яка досягла 16-річного віку і є засновником суб'єкта підприємницької діяльності, його власником або посадовою особою цього суб'єкта підприємницької діяльності.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст.220 КК, характеризується умисною формою вини.

Мотиви, які не впливають на кваліфікацію злочину, враховуються під час призначенні покарання.

Незаконні дії у разі банкрутства чи в передбаченні банкрутства (ст.221 КК України). Цією статтею передбачено покарання за умисне приховування майна або майнових обов'язків, відомостей про майно, передачу майна в інше володіння або його відчуження чи знищення, а також за фальсифікацію, приховування або знищення документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, якщо ці дії вчинені громадянином-засновником або власником суб'єкта господарської діяльності, а також службовою особою суб'єкта господарської діяльності у разі банкрутства чи в передбаченні банкрутства і завдали великої матеріальної шкоди.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого вказаною статтею, зводиться до активної поведінки винної особи. Винний, усвідомлюючи, що до підприємства може бути застосована процедура банкрутства чи підприємство вже знаходиться процедурі банкрутства вдається до активних дій які виражаються у приховуванні майна або майнових обов'язків, відомостей про майно, передачі майна в інше володіння або його відчуженні чи знищенні, а також у фальсифікації, приховуванні або знищенні документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність суб'єкта підприємницької діяльності.

Злочин, передбачений ст.221 КК, є матеріальним. Заподіяні кредитором збитки визнаються великими, якщо вони у п'ятсот і більше разів перевищують встановлений законодавством неоподаткований мінімум доходів громадян.

Суб'єкт цього злочину – також спеціальний. Це фізична особа, яка є засновником суб'єкта підприємницької діяльності, його власником або посадовою особою цього суб'єкта підприємницької діяльності.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст.221 КК, характеризується умисною формою вини.

Список літератури: 1. Закон України від 14 травня 1992р. «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: (в редакції Закону України від 30 червня 1999р.) // Урядовий кур'єр. 1999, 19 вересня. 2. Бенедисюк І. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства // Вісник податкової служби України. 2000. №19.

Надійшло до редакції 20.02.02

Р.О. Євтушенко

ДОГОВОРИ В СФЕРІ ПОСЛУГ СПАЛЬНИКОВОГО РАДІОТЕЛЕФОННОГО ЗВ'ЯЗКУ

Розвиток технічних можливостей в сфері зв'язку сприяє виникненню нових послуг, які раніше не були предметом цивільно-правових досліджень.